

Dr hab. Aneta R. Borkowska, prof. UMCS

Lublin 14.05.2024

Katedra Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii

Instytut Psychologii UMCS

Recenzja osiągnięć naukowych dra Sławomira Jabłońskiego odpowiadających treści art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stanowiących podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Sylwetka Habilitanta

Dr Sławomir Jabłoński jest psychologiem od 1997 roku. Dyplom magistra psychologii uzyskał w Instytucie Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Rozprawę doktorską pt. *Dziecko z dysleksją – epigenetyczne ujęcie procesu nabywania umiejętności czytania i pisania* (promotor: prof. dr hab. Anna Brzezińska), obronił także w Instytucie Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 2002 roku.

Jego kariera zawodowa obejmowała pracę jako Wykładowcy w Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie oraz Oddziałach Zamiejscowych SWPS we Wrocławiu i Poznaniu w latach 1999-2000. W latach 2002-2018 pracował jako adiunkt w Zakładzie Psychologii Socjalizacji i Wspomagania Rozwoju, Instytutu Psychologii UAM, natomiast w 2018 -2019 jako starszy wykładowca w tej samej jednostce. W latach 2013-2015 pełnił funkcję eksperta zewnętrznego w zakresie psychologii w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie. Od 2019 zatrudniony jest w na stanowisku starszego wykładowcy w Zakładzie Psychologii Rozwoju Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Ocena osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Dr Sławomir Jabłoński przedstawił jako podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, osiągnięcie w postaci pracy naukowej opublikowanej w monografii pt. *Rozwój kontroli przez hamowanie w okresie dzieciństwa* (Jabłoński, 2023).

ul. Świeboka 45, 20-032 Lublin, www.umcs.lublin.pl/psychologia
Instytut Psychologii: tel/fax +48 81 537 60 57, e-mail: psych@email.umcs.pl

Tematyka książki, zgodnie z jej tytułem, odnosi się do rozwoju jednej z funkcji wykonawczych, w nomenklaturze dr Jabłońskiego, kontroli przez hamowanie. Podkreślenia wymaga fakt, iż Autor proponuje stosowanie określenia *kontroli przez hamowanie*, w miejsce zwyczajowo stosowanego w polskiej literaturze sformułowania *kontrola hamowania*, co merytorycznie uzasadnia. Jednak przytoczona argumentacja nie jest jednoznacznie przekonująca. Autor pisze, iż istotą kontroli przez hamowanie jest uruchamianie procesów hamowania jako narzędzia kontroli zachowania. Hamowanie jest w tym przypadku definiowane jako proces służebny wobec zachowania i umożliwiający jego kontrolę (kontrola przez hamowanie), a nie jako proces podlegający kontroli (kontrola hamowania). Jednakże analizując funkcjonowanie tego procesu w różnych okresach rozwoju dziecka okazuje się, że także określenie kontrola hamowania nie jest pozbawione sensu. Oto przykład: w wieku niemowlęcym są sytuacje, gdy opiekunowie dziecka modułują procesy hamowania wykorzystując jego reakcje instynktowne. Gdy dziecko doświadcza frustracji i płacze opiekun stara się go uspokoić np. przytulając. Czyli doprowadza do stopniowego wyhamowania aktualnych zachowań dziecka wynikających z nieprzyjemnego stanu afektywnego poprzez narastające poczucie przyjemności. Staje się w ten sposób zewnętrznym elementem „układu kontrolującego procesy hamowania”(s. 92). Zatem sam Autor przyznaje, iż to proces hamowania jest kontrolowany. Oczywiście jednocześnie można i należy przyjąć, że ta forma hamowania wpływa także na zachowanie dziecka, czyli jego zachowanie jest kontrolowane przez hamowanie. Jeśli w późniejszych latach życia, dziecko wyhamowuje swoje zachowanie, aby osiągnąć utrzymywany w pamięci cel, także kontroluje ów proces hamowania, który z kolei pozwala na kontrolę zachowania. Zatem nie do końca zgadzam się z Habilitantem, iż stosowane przez Niego w monografii określenie *kontrola przez hamowanie* zamiast bardziej popularnego *kontrola hamowania*, jest jednoznacznie lepsze i bardziej precyzyjnie odnosi się do zjawiska, którego jest nazwą. Poszukując precyzji pojęciowej, należałoby przyjąć przydatność obu określeń, w zależności od analizowanej sytuacji.

We wstępie do monografii Autor bardzo mocno akcentuje wybór psychologii kulturowo-historycznej Lwa Wygotskiego jako podstawy teoretycznej rozważań prezentowanych w książce. Opowiada się za koniecznością wprowadzania we współczesnej psychologii rozwoju człowieka paradygmatu procesualno-relacyjnego, a jeśli tak, to psychologia Wygotskiego, ale też spojrzenie z perspektywy koncepcji neuropsychologicznej A.R. Łurii, są do tego doskonałymi narzędziami.

Wprowadzenie teoretyczne jest, w moim przekonaniu, dobrze napisanym studium teoretycznym zjawiska kontroli przez hamowanie. Tekst jest analityczny, precyzyjny i szczegółowy. Autor wykazał się umiejętnością analizy literatury i przetwarzania uzyskanych danych. Przedstawił w odpowiedni sposób trzy główne zagadnienia: konceptualizację kontroli przez hamowanie, mózgowo podstawy kontroli przez hamowanie oraz kwestię kluczową dla całości pracy, czyli rozwój kontroli przez hamowanie w dzieciństwie.

Kontrola przez hamowanie jest dla dra Jabłońskiego zdolnością do modulacji hamowania procesów nawykowego reagowania odpowiednio do motywu, celu i etapu realizowanego działania. Ów aspekt włączenia hamowania w kontekst celowego, funkcjonalnego działania człowieka jest w pracy wielokrotnie podkreślany. Autor zwrócił uwagę na ważne koncepcyjnie kwestie związane z rodzajem badań i sposobem zbierania danych odnośnie procesu hamowania. Jedną z głównych myśli jest stwierdzenie, że współczesne ujęcia hamowania zwykle pomijają kontekst zachowania celowego, w obrębie którego działa hamowanie oraz nadmiarowo akcentują hamowanie procesów automatycznych. Konsekwentnie rozwijając tę myśl, wprowadza istotny element rozważań teoretycznych jakim jest umiejscowienie hamowania wśród innych procesów czy systemów funkcjonalnych człowieka czego przykładem jest treść tabeli 1 (s. 37). Podkreśla znaczenie badania dynamiki zmian kontroli przez hamowanie podczas działania, w zależności od etapu realizacji celu. Dobrze opracowane zostały treści poświęcone mózgowym podstawom kontroli przez hamowanie. Przegląd literatury dostarczył precyzyjnych danych o złożonych sieciach neuronalnych włączonych w realizację zadań hamowania. Zróżnicowane formy kontroli przez hamowanie angażują wiele sieci neuronalnych, przy czym część z nich stanowi wspólne, a część specyficzne, zależne od rodzaju hamowania, podłoże neuronalne analizowanych procesów. Interesującą zawartość treściową ma tabela 2, w której zostały przedstawione różne okolice kory i jąder podstawy wraz z sugerowaną w badaniach funkcją, znaczeniem dla realizacji odmiennych aspektów kontroli przez hamowania oraz innych powiązanych funkcji. Bez wątplenia najistotniejszym z punktu widzenia tematu pracy rozdziałem jest trzeci, poświęcony prezentacji własnej koncepcji rozwoju kontroli przez hamowanie w dzieciństwie. Autor kompetentnie i z dobrą orientacją w analizowanym zagadnieniu, omówił główne kierunki i uwarunkowania rozwoju kontroli przez hamowanie, traktowanego jako element systemu zachowań dowolnych, odpowiedzialnych za zatrzymanie jednego zachowania w celu

rozpoczęcia kolejnego. W dalszej części scharakteryzował mechanizmy i kontekst psychiczny oraz zmiany w procesie kontroli przez hamowanie w czterech okresach dzieciństwa.

Omawiana funkcja stopniowo bierze coraz większy udział w reagowaniu na bodźce płynące z różnych środowisk. W konsekwencji, w dziecku wzrasta niezależność od sytuacji bodźcowej, elastyczność i podmiotowość. Ponieważ od pierwszych stron swojej monografii Autor podkreśla przywiązanie do koncepcji Wygotskiego, także w rozdziale o rozwoju kontroli przez hamowanie, szczegółowo odnosi się do roli środowiska społecznego w tym procesie. W pewnej poruszonej tu kwestii, nie mogę się zgodzić z dr Jabłońskim, mianowicie że „rola zachowań innych ludzi w przebiegu procesów hamowania u jednostki bywa najczęściej zupełnie pomijana” (s. 70). W neuropsychologii rozwojowej od dawna oczywistym jest, iż od momentu porodu, nawet procesy dojrzewania biologicznego mózgu dziecka są pod znakomitym wpływem i wchodzą w interakcje z bodźcami środowiskowymi, wśród których ogromne znaczenie mają bodźce społeczno-emocjonalne. Nawiasem mówiąc, Autor sam dokumentuje istnienie wielu badań podkreślających wpływ środowiska społeczno-kulturowego na kształtowanie się i rozwój funkcji kontroli przez hamowanie, choćby poprzez procesy modelowania czy oczekiwania społeczne. Jednocześnie Habilitant wskazuje, na dużą trudność w prowadzeniu badań pokazujących ten aspekt.

W dalszej części pracy habilitacyjnej liczyłam na empiryczną weryfikację zaproponowanego modelu, która stanowiłaby wkład w rozwój dyscypliny psychologia. Niestety po zapoznaniu się z opisem badań własnych stwierdzam, iż moje oczekiwania nie zostały spełnione.

Ocena części badawczej monografii nie jest pozytywna. Mam oczywiście świadomość i podzielam obawy Autora dotyczące trudów zaplanowania badań kontroli przez hamowanie w kontekście rozwojowym i wpływów społeczno-kulturowych. Ale skoro, pomimo wiedzy i świadomości ograniczeń, Habilitant podjął ten temat, przeprowadził badania, a właściwie przeanalizował w inny sposób wcześniej uzyskane wyniki to znaczy, że uznał to za słuszne i wartościowe.

Prezentacja projektu badawczego, opis metody, charakterystyka wyników i dyskusja trzech problemów badawczych zajęła jedynie 56 stron. Przeanalizowane zostały trzy zagadnienia badawcze: sprawność kontroli przez hamowanie, uwarunkowania sprawności kontroli przez hamowanie oraz znaczenie sprawności kontroli przez hamowanie dla osiągnięć szkolnych dzieci.

Istotnym założeniem Autora jest zróżnicowanie mechanizmów leżących u podłoża kontroli przez hamowanie w poszczególnych etapach rozwoju. Jednak stwierdza, iż nie ma możliwości operacjonalizacji tej tezy za pomocą aktualnie dostępnych metod badania tego procesu, ponieważ wymagałoby to zaangażowania metod uruchamiających i rejestrujących procesy także odbywające się we współpracy z innymi osobami. A takie nie istnieją. Podjęta została zatem decyzja o zastosowaniu istniejących metod, z wykorzystaniem wiedzy z zakresu psychologii rozwojowej i na temat procesów włączonych w realizację zadań tworzących narzędzia.

To prawda, że wyniki w wielu zadaniach można interpretować z różnych punktów widzenia. Wynika to ze złożoności struktury procesów psychicznych zaangażowanych w każdą aktywność mentalną. Takie założenie Habilitant zastosował w swoim podejściu do uzyskiwania nowych danych. Autor nie przeprowadził nowych badań, natomiast w inny niż uprzednio sposób, przeanalizował wcześniej uzyskane wyniki z dwóch prób testu *Sortowanie Kart dla Dzieci (SKD)* (etap III i IV) oraz jednej próby z *Baterii do Oceny Czytania i Pisania (BCP)* (zadanie 3). Rzeczywiście zadanie do oceny poziomu posługiwania się tzw. mową pisaną może być zastosowane także do sprawdzenia poziomu reaktywnego hamowania, ponieważ konstrukcja jednego z zadań tworzących BCP zakłada konieczność zaangażowania tego procesu.

W nowych analizach wykorzystano wyniki uzyskane 12-10 lat temu w ramach realizacji innego projektu. Dodatkowo przeanalizowano wybrane wyniki badania *Kompetencji Trzecioklasistów* z lat 2015 i 2016, przeprowadzonego przez Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie, w szkołach uczestniczących w poprzednim projekcie. Opracowaniu poddano wyniki grupy dzieci liczącej 928 osób wybranych z grupy normalizacyjnej. Badani w wieku od 3 do 11 lat zostali podzieleni na 28 podgrup wiekowych, jak rozumiem w celu znalezienia istotnych rozbieżności w poziomie badanych funkcji pomiędzy dziećmi różniącymi się jedynie o 3 lub o 6 miesięcy. Jednakże nie jest to spójne z treścią pierwszej z hipotez rozwojowych, która brzmi „W badanej grupie sprawność reaktywnej kontroli przez hamowanie jest niższa u dzieci w początkowym okresie wieku przedszkolnego w porównaniu z dziećmi starszymi”. Tak sformułowana hipoteza wymaga podziału osób badanych na dwie grupy rozwojowe. Analogiczna sytuacja dotyczy hipotezy 2 brzmiącej następująco: „Sprawność proaktywnej kontroli przez hamowanie jest niższa u dzieci w początkowym okresie wieku przedszkolnego i młodszych w porównaniu z dziećmi starszymi”. Przytoczone hipotezy są niezwykle proste w swojej treści i nie odpowiadają wymogom merytorycznym prac na poziomie habilitacyjnym.

W badaniu, a właściwie nowych analizach, wykorzystano wyniki trzech, mało zróżnicowanych prób, dwóch do pomiaru reaktywnej kontroli przez hamowanie (III etap SKD i zadanie z BCP), a jednej do pomiaru kontroli proaktywnej (IV etap SKD). Jak sam Autor przyznaje, to za mało, by wyciągać miarodajne wnioski dotyczące przebiegu rozwoju funkcji. Wyraźnie w wynikach pojawia się efekt sufitu i efekt podłogi (wykres 1 i 2, s. 136), co świadczy o nieadekwatności doboru metod do pomiaru rozwoju. Co więcej, cytując Autora, oba zastosowane narzędzia są nieprzystosowane do inicjowania i obserwacji przebiegu procesów hamowania, co powoduje trudności w różnicowaniu mechanizmów hamowania u dzieci z takimi samymi wynikami końcowymi. Te autokrytyczne uwagi są bardzo trafne i dokładnie odzwierciedlają moje niepokoje pojawiające się po lekturze tego fragmentu opisu badań. W ramach pracy habilitacyjnej należało dokończyć dzieło i znając ograniczenia, postarać się rozwiązać problem. Tym bardziej, że wyniki znane były od 2014 roku.

W rozwiązywaniu problemu 1, czyli oceny sprawności kontroli przez hamowanie u dzieci 3-11 letnich rezultaty wskazały, iż hipoteza 1 została potwierdzona fragmentarycznie. Z jednej strony wyniki w III etapie SKD ją potwierdziły, natomiast wyniki w drugiej metodzie BCP – nie. Autor wyjaśnia tę rozbieżność konstrukcją narzędzia i innymi zaangażowanymi w te zadania procesami psychicznymi. Zatem nie dowiadujemy się wiele nowego o badanych dzieciach, raczej o zastosowanych narzędziach. Druga hipoteza, na podstawie wyników IV etapu SKD została zweryfikowana pozytywnie. Ale z kolei, wyniki te nie zostały potwierdzone żadną inną metodą. A jak widać w przypadku hipotezy 1, może się okazać, że powodem uzyskania rezultatów jest inna zmienna, nie zidentyfikowana w badaniach. Sam Autor wskazuje, że wyniki IV etapu SKD odzwierciedlają sprawność wielu funkcji, co ogranicza możliwość interpretowania danych tylko poprzez proaktywną kontrolę przez hamowanie.

W przebiegu weryfikacji hipotezy 3 („U badanych dziewczynek jedynie we wczesnym wieku przedszkolnym sprawność reaktywnej kontroli przez hamowanie jest wyższa niż u badanych chłopców w tym samym wieku”) stwierdzono, iż poziom kontroli przez hamowanie ma związek z płcią, choć i w tym momencie okazało się, że rodzaj zastosowanego narzędzia ma wpływ na uzyskane wyniki (inne w przypadku III etapu SKD, inne w BPC).

Nie potwierdziły się założenia hipotezy 4 („Sprawność proaktywnej kontroli przez hamowanie jest wyższa u badanych dziewczynek jedynie we wczesnym wieku szkolnym w porównaniu z chłopcami w tym samym wieku”), 5 („Poziom inteligencji płynnej jest wprost proporcjonalny do sprawności reaktywnej kontroli przez hamowanie u dzieci jedynie we

wczesnym wieku przedszkolnym”) i 6 („Poziom inteligencji płynnej jest wprost proporcjonalny do sprawności proaktywnej kontroli przez hamowanie u dzieci jedynie we wczesnym wieku szkolnym”), zakładające zróżnicowaną w kontekście płci, zależność pomiędzy poziomem kontroli przez hamowanie a wiekiem. W dyskusji wyników Autor podkreśla ponownie właściwości narzędzi, a nie cechy badanych dzieci, jako prawdopodobny główny czynnik wpływający na uzyskany rezultat.

Z kolei w analizie relacji pomiędzy inteligencją płynną, a sprawnością kontroli przez hamowanie okazało się, że czynnikiem wyjaśniającym brak zgodności z hipotezą jest bardziej niż zakładano, zróżnicowany czasowo, przebieg indywidualnych trajektorii procesów dojrzewania badanych osób oraz procedura doboru próby (brak kontroli poziomu intelektu). W kolejnym aspekcie badań poświęconym ukazywaniu związków pomiędzy cechami badanych dzieci, w tym inteligencji i ich środowiska społecznego z poziomem kontroli przez hamowanie, także nie znaleziono potwierdzenia założeń teoretycznych. I ponownie Autor składa samokrytykę podkreślając, iż zastosowane badania korelacyjne nie mogą rozstrzygnąć, jaki jest kierunek zależności oraz jak zmienia się podczas rozwoju. Dobór próby na podstawie wieku metrykalnego nie gwarantuje homogeniczności grupy pod względem poziomu kontroli przez hamowanie, zatem trudno poszukiwać jego uwarunkowań. Zmienne jak wykształcenie rodziców, okres i poziom edukacji dziecka obejmują wiele różnych czynników, które mogą wpływać na rozwój hamowania. Ich stosowanie jest zatem niewystarczające.

Trzecie zagadnienie dotyczyło możliwości predykcji osiągnięć szkolnych (wskaźnikiem były wyniki badań *Kompetencji Trzecioklasisty*) na podstawie poziomu sprawności kontroli przez hamowanie. Podstawą wniosków były analizy korelacyjne, czyli dość podstawowe narzędzie statystyczne. Wydaje się, iż w przypadku hipotezy predykcyjnej, warto było wykonać analizę regresji. W tym zakresie ponownie okazało się, że specyfika zadań np. BCP, a nie osób badanych, jest głównym czynnikiem powodującym obecność części korelacji. Zatem nie uzyskano zakładanych danych na temat kontroli przez hamowanie u dzieci.

Podsumowanie

W monografii podjęto temat rozwoju procesu kontroli przez hamowanie w okresie pomiędzy 3 a 11 rokiem życia, co jest pomysłem innowacyjnym, ważnym i lokującym się w aktualnych nurtach badań funkcji wykonawczych. Główna część monografii to analiza współczesnego stanu badań w tym zakresie, ale też autorska koncepcja przebiegu tego procesu, opracowana i przedstawiona w oparciu o teorię psychologii społeczno-kulturowej

Lwa Wygotskiego. Ta część książki jest, w moim przekonaniu dobrze napisana, Autor jest precyzyjny, analityczny, swoje twierdzenia popiera danymi z badań i teorii. Stworzył prawdopodobnie dobry model rozwoju kontroli przez hamowanie, który w następnym kroku należało zweryfikować empirycznie.

Niestety empiryczna część monografii budzi wiele zastrzeżeń. Źródłem danych do analizy były wyniki uzyskane w latach 2012-2014, co samo w sobie nie jest niczym nagannym, wręcz współcześnie często stosowanym. Ale warto zwrócić uwagę, że Habilitant dysponował tymi wynikami od wielu lat i pewne cechy/ograniczenia narzędzi, które okazały się bardzo istotne w niniejszym projekcie, znane były od dawna. Można było zatem tę wiedzę wykorzystać i zrealizować postulaty, które pojawiły się na kartach monografii. Na podstawie całej analizy wyników można wysnuć konkluzję, iż to specyfika zastosowanych metod miała nie tylko istotne, ale prawdopodobnie główne znaczenie. A przypomnę, że celem pracy była charakterystyka rozwoju określonego procesu psychicznego u dzieci w różnym wieku. Tego celu tak naprawdę Autor nie osiągnął. Wiele napisał o tym, czego nie należało robić, albo co trzeba zrobić. Natomiast nie zostało to wykonane. Przeanalizowano wyniki kontroli przez hamowanie uzyskane tylko w trzech krótkich próbach. Dwie dotyczyły tego samego procesu – hamowania reaktywnego, a okazało się, że wyniki uzyskane w tych próbach się różnią. Trafność narzędzi nie była wystarczająca. Nie zostały z niczym porównane wyniki proaktywnego procesu kontroli przez hamowanie. Badania miały charakter poprzeczny, co ograniczało wnioskowanie o procesach rozwojowych. Nie znalazłam uzasadnienia dla podziału dzieci na tak dużą liczbę 28 grup badanych. Do weryfikacji prostych treściowo hipotez wystarczył podział na dwie grupy wiekowe. Na podstawie analiz korelacyjnych zostały podejmowane próby wnioskowania o predykcji. Nie wykorzystano żadnych zaawansowanych analiz statystycznych, choćby analizy regresji, która zwłaszcza w odniesieniu do drugiego i trzeciego problemu badawczego, pozwoliłaby otrzymać bardziej rzetelne wyniki. Brak kontroli doboru osób do grup badań pod względem np. poziomu inteligencji płynnej stanowiło kolejne ograniczenie, które wpłynęło na obniżenie znaczenia prezentowanych wyników.

Ocena pozostałych osiągnięć

Habilitant po uzyskaniu stopnia doktora, czyli od 2002 roku, wykazał publikacje trzech monografii wieloautorskich. Książka Jabłoński, S., Ratajczyk, A. (2014). *Opieka i wychowanie. Wczesny wiek szkolny. Seria: Niezbędnik Dobrego Nauczyciela* (red. A. I. Brzezińska). Instytut Badań Edukacyjnych jest pracą popularyzującą wiedzę z zakresu psychologii rozwojowej i

psychologii edukacyjnej, nie ma charakteru empirycznego. Druga pozycja czyli Appelt, K., Jabłoński, S., Smykowski, B., Wojciechowska, J., Ziółkowska, B. (2010). *Konstruowanie i ewaluacja projektów. Poprawa funkcjonowania osób z ograniczeniem sprawności i ich środowisk*. Wydawnictwo Naukowe Scholar to profesjonalnie opracowany i napisany podręcznik pomocny w pisaniu projektów. Autorzy podkreślają, iż jest to edukacyjne wsparcie procesu wykonywania złożonych operacji umysłowych prowadzących do uświadomienia sobie przez osobę projektującą zarówno kluczowych zjawisk ogólnych, stanowiących o istocie projektu, jak i szczegółów związanych z jego realizacją.

Obie monografie są z pewnością wartościowymi pracami o charakterze edukacyjnym, popularyzatorskim, natomiast nie są źródłem nowej wiedzy.

Trzecia z przedstawionych monografii to podręcznik do narzędzia diagnostycznego służącego ocenie funkcji wykonawczych u dzieci w wieku 3-11 lat: Jabłoński, S., Kaczmarek, I., Kleka, P. (2018). *Sortowanie Kart dla Dzieci*. Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych. Ta praca z pewnością zasługuje na pozytywną ocenę i docenienie. Autorzy (szkoda, że nie zostały przedstawione przez Habilitanta informacje o wkładzie merytorycznym przy procesie konstruowania narzędzia, prowadzenia badań normalizacyjnych i pisania podręcznika, zakładam, iż dr S. Jabłoński, jako pierwszy autor, pełnił w tych czynnościach wiodącą rolę), na podstawie Dwuwymiarowego Testu Sortowania Kart dla Dzieci, opracowali innowacyjne narzędzie diagnostyczne pomocne w ocenie funkcji wykonawczych u dzieci. Biorąc pod uwagę niezwykle ograniczoną liczbę narzędzi służących temu w Polsce, oceniam to pozytywnie i uważam, że można przyjąć to za osiągnięcie naukowe Habilitanta. Niestety, w załączonych materiałach do wniosku nie ma tej pozycji, zatem nie można poddać jej merytorycznej ocenie.

Poza tym Dr Jabłoński opublikował 9 rozdziałów w pracach zbiorowych, współredagował cztery prace zbiorowe. Jest autorem i współautorem 18 artykułów w czasopiśmie, z których ostatnia praca została wydana w 2018 roku. Oznacza to, że przez ostatnie 5 lat (do 2023 roku, gdy wydał książkę habilitacyjną) Habilitant nie prowadził badań naukowych.

Dr Jabłoński wskazał do oceny 10 publikacji z lat 2002 - 2018, z czego jedna Appelt, K., Jabłoński, S., Smykowski, B., Wojciechowska, J., Ziółkowska, B. (2010). została już omówiona w części poświęconej monografiom. Większość z tych publikacji dotyczy zagadnień czytania i pisania, a w zasadzie głównie pisania.

Wśród pozostałych publikacji jest pięć prac empirycznych. Pierwszy tekst to wartościowa praca poświęcona rozwojowi mowy pisanej u dzieci w wieku 3-11 lat. Drugi artykuł prezentuje *Baterię do Oceny Czytania i Pisania* w wymiarze teoretycznym wraz z opisem właściwości psychometrycznych. Jest to nowe narzędzie dla dzieci w wieku 3-11 lat, innowacyjne, pokazujące sens badania rozumienia pisma jako metody komunikacji już u dzieci 3-5 letnich. Publikacja powstała jako efekt grantu, którego dr Jabłoński był kierownikiem. Kolejna praca przedstawiała zależność pomiędzy komponentami impresywnym i ekspresywnym mowy pisanej a poziomem funkcji wykonawczych u dzieci w wieku 3-11 lat. Została opublikowana w czasopiśmie *L1-Educational Studies in Language and Literature*, zeszyte specjalnym redagowanym przez Autora. Podobne relacje tyle, że w odniesieniu do dzieci w wieku 3-11 lat z rozwojowymi zaburzeniami języka przedstawione zostały w artykule w *Psychology of Language and Communication*.

W czterech z wymienionych prac empirycznych, w badaniach wykorzystywane były te same narzędzia, których wyniki Habilitant analizował w monografii, czyli *Sortowanie Kart dla Dzieci* i *Bateria do Oceny Czytania i Pisania*. Jedna praca empiryczna poświęcona została innemu zagadnieniu, uczeniu emocjonalnemu i społecznemu, powstała w międzynarodowym zespole. Pozostałe publikacje to prace teoretyczne.

Odniosę się jeszcze raz do dwóch narzędzi diagnostycznych, których współautorem jest dr Jabłoński. O ile *Sortowanie Kart dla Dzieci* zostało wydane i należy traktować je jako obecne w praktyce klinicznej narzędzie diagnostyczne, o tyle *Bateria do Oceny Czytania i Pisania* nie jest obecna na rynku i nie ma danych na temat aktualnego jej statusu. Autor w publikacji z 2015 roku stwierdził, iż *Bateria do Oceny Czytania i Pisania* w ostatniej wersji BCP5 (Jabłoński, Kleka, 2015) wymaga dalszych udoskonaleń, ustalenia grup wiekowych, w których zadania są najbardziej diagnostyczne oraz wprowadzenia zróżnicowanej procedury badania w tych grupach. Z drugiej strony pozwala na wykrycie problemów z opanowywaniem tzw. mowy pisanej już u dzieci w wieku 3 lat, co jak Habilitant zakłada w 2015 r., może stwarzać możliwości wczesnego wykrywania zaburzeń dyslektycznych. Rozpoznane wówczas ograniczenia metody spowodowały, że wyniki niemal 50% (522) badanych dzieci, zostały usunięte z analiz. Jednak mimo wielu lat, które upłynęły od tego czasu, sugerowane modyfikacje nie zostały przeprowadzone i perspektywa wykorzystania narzędzia do badań profilaktycznych w przypadku ryzyka dysleksji, nie została zweryfikowana empirycznie.

Wykorzystanie zatem wyników z narzędzia BCP ponownie w monografii habilitacyjnej, ze świadomością jego braków i ograniczeń jest zastanawiające. Jest jeszcze jedna kwestia wątpliwa. Nie jest jasne, dlaczego Autor zdecydował o wykorzystaniu i ponownym przeliczeniu wyników badania dzieci wersją BCP3, a nie ostateczną wersją BCP5 (choć także nie optymalną, i wymagającą poprawy, na co wskazałam powyżej). W artykule Jabłoński, Kleka (2015) zaprezentowano proces konstrukcji i systematycznego dopracowywania narzędzia *Bateria do Oceny Czytania i Pisania*, wskazując iż końcowa wersja to BCP5. Ta wersja posłużyła do ostatecznej oceny trafności narzędzia. Natomiast wyniki badań (s. 130 monografii) *Baterią do Oceny Czytania i Pisania* w monografii zostały ponownie przeanalizowane na podstawie wyników z wersji BCP3, czyli wersji wcześniejszej. Nie jest jasne, którą zatem grupę osób badanych Autor uwzględnił w nowych analizach.

Wydaje się, iż Habilitant jako Kierownik projektu badawczego nr N N106 047839 nt. *Konstrukcja narzędzi do psychologicznej diagnozy gotowości do uczenia się dzieci w wieku od 3 do 11 roku życia* realizowanego w latach 2010-2014 w Instytucie Psychologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP, przeprowadził duże badania, a wyniki opracowuje i wykorzystuje do dnia dzisiejszego.

Żadna z prac naukowych Habilitanta nie została opublikowana w czasopiśmie ze wskaźnikiem wpływu IF. Nie jest to wprawdzie wymóg formalny czy konieczny, ale świadczy o niewielkiej obecności prac Autora w obiegu międzynarodowym.

**Ocena wykazywania się istotną aktywnością naukową albo artystyczną
realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury,
w szczególności zagranicznej**

Dr Jabłoński spełnia kryterium wykazywania się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Prowadził badania w Wyższej Szkole Psychologii Społecznej w ramach projektu systemowego EFS/PFRON/SWPS nr WND-POKL-01.03.06-00-041/08 nt Ogólnopolskie badania sytuacji, potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych realizowanego w latach 2008-2010. Pełnił funkcje eksperta zewnętrznego i współautora nw. opracowań zamówionych w ramach projektu systemowego nt Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego (Entuzjaści Edukacji) współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego w latach

2010-2015 w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie. Aktualnie realizuje zadania badawcze Na Wydziale Psychologii i Kognitywistyki UAM w Poznaniu.

Ocena osiągnięć dydaktycznych i organizacyjnych

Dr S. Jabłoński ma także osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne, prowadzi wiele specjalistycznych zajęć na kierunku psychologia. Jest laureatem nagrody zespołowej II stopnia za osiągnięcia w pracy dydaktycznej przyznanej przez JM Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 2011 roku. Pełnił wiele funkcji organizacyjnych na Wydziale np. Pełnomocnik Dyrektora Instytutu Psychologii ds. Studiów Niestacjonarnych, Pełnomocnik Dziekana Wydziału Psychologii i Kognitywistyki UAM ds. Studiów Niestacjonarnych z Psychologii, członek Wydziałowej Komisji Erasmus na Wydziale Psychologii i Kognitywistyki czy członek Rady Programowej Instytutu Psychologii.

Podsumowanie

Bardzo cenię dr S. Jabłońskiego za przeniesienie na grunt polski Testu Sortowania Kart dla Dzieci, dzięki czemu dysponujemy narzędziem do oceny FW u małych dzieci. Cenię też za teoretyczne opracowanie koncepcji rozwoju kontroli przez hamowanie w okresie dzieciństwa. Niestety uważam, że analizy danych empirycznych przedstawione w monografii nie pozwoliły na sformułowanie wniosków, które można by uznać za znaczący wpływ w rozwój nowej wiedzy w dyscyplinie psychologia. Wyniki dokumentują głównie wpływ i ograniczenia zastosowanych metod badawczych, w ograniczonym stopniu pokazują rozwój kontroli przez hamowanie i ich uwarunkowania. Uzyskane rezultaty stanowią jedynie wstęp do dalszych badań weryfikujących trafność przedstawionej koncepcji rozwoju.

Dorobek badawczy Habilitanta jest skromny, opublikował niewiele prac empirycznych, wśród nich większość bazuje na wynikach Sortowania Kart dla Dzieci i Baterii do Oceny Czytania i Pisania, łącznie z monografią zawierającą osiągnięcie habilitacyjne. Żadna z prac naukowych Habilitanta nie została opublikowana w czasopiśmie ze wskaźnikiem wpływu IF, co skutkuje niewielką obecnością prac Autora w obiegu międzynarodowym. Ostatnia praca opublikowana w czasopiśmie pochodzi z 2018 roku, co nie wskazuje na wystarczającą aktywność naukową Kandydata.

Z przykrością stwierdzam, iż nie popieram wniosku dra Sławomira Jabłońskiego o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dyscyplinie psychologia.

Andrzej Borowski